

Právní aspekty vojenské kázně

Podplukovník JUDr. Antonín Merta

Jedním z rozhodujících předpokladů dalšího prohloubení účinnosti boje za zvýšení kázně v ČSLA v duchu usnesení PÚV KSČ ze dne 17. 11. 1964 je komplexní vědecký přístup ke studiu socialistické vojenské kázně, její podstaty, vývoje, faktorů, které ji utvářejí a ovlivňují, forem jejího upevňování apod.

Tento vědecký přístup je podmíněn účastí všech společenskovedních oborů, souvisejících s kázní jako společenským jevem.

Kázeň je kategorie společenská, politická, mravní. Celá řada společenských vztahů, tvořících obsah kázně, je upravena formou právních předpisů. Kázeň je proces dodržování povinností, stanovených těmito právními normami.

Model socialistické kázně má tedy i právní aspekty; právní aspekty má i organizátorská a řídicí práce. Závěry o kázeňské praxi nemohou být úplné jen z pedagogicko-psychologických aspektů.

Studium socialistické vojenské kázně a jejího vývoje by mělo vycházet vedle politických věd, sociologie, etiky, pedagogiky, psychologie i daleko více z právní vědy.

Zvláště když se v tomto směru vyskytují tendence, které ovlivňují negativně praxi. Projevují se v podstatě ve dvou krajnostech:

- v ryze juristickém pojetí vojenské kázně,
- v přehlížení (nedocenění) právních aspektů vojenské kázně.

Kázeň není jen právní kategorie

V důsledku nekomplexního přístupu (tj. z pozic všech zainteresovaných vědních disciplín) se socialistická vojenská kázeň chápe nezřídka jako ryze právní kategorie. Její podstata se nespátňuje v daných společenských vztazích, v jejich realitě a praxi, nýbrž v souhrnu platných právních norem, s nimiž se ztotožňuje.

Juristické pojetí, jež vidí podstatu kázně v souboru právních předpisů a nespátňuje s nimi ztotožňuje kázeň,

- nevystihuje v plné šíři podstatu kázně jako společenského jevu, její socialistický charakter, komplexní hlediska, která ji utvářejí a ovlivňují,

- vede k tomu, že se stav a úroveň kázně hodnotí a eviduje především podle počtu soudních či kázeňských trestů nebo odměn,

- úsilí za upevňování kázně se zužuje na používání administrativních opatření. K tomu svádí též ustanovení § 13 odst. 2 zák. č. 76/59 Sb. o některých služebních poměrech vojáků, jež stanoví, že „velitelé jsou povinni vychovávat své pod-

řízené k uvědomělé vojenské kázni, k čemuž se jim svěřuje právo udělovat kázeňské odměny a ukládat kázeňské tresty“ (jakoby toto byla jediná forma výchovy k uvědomělé kázni),

- těžiště úsilí k upevňování kázně se soustřeďuje do snahy upravit společenské vztahy do nejmenších podrobností právním předpisem v domněnku, že síla právního předpisu sama o sobě zajistí vývoj žádoucím směrem,

- kázeň se chápe jako do nejmenších podrobností právním předpisem upravená formalita.

Pohled na kázeň jako ryze právní kategorii je zážehný. Pojetí kázně v právním smyslu (jen jako souhrn kázeňských trestů či odměn) nemusí odrážet její celkový skutečný stav a vývoj, ale může jej zkreslovat. Vývoj trestní nebo kázeňské praxe, zotřívání anebo zmírňování trestní represe, stejně jako míra používání odměn nemusí vždy odpovídat zhoršení nebo zlepšení kázně, ale nezřídka jen změnám názorů na prostředky, kterých je

třeba použít k zajišťování kázně. Je nutné připustit, že uplatňování těch či oněch prostředků a metod zabezpečení kázně může být nejrůznějšími způsoby subjektiviticky ovlivněno; existují např. snahy řešit kázeňské přestupky nebo trestné činy jiným způsobem nežli ukládáním trestů, aby bylo možno přikrášlit stav kázně u útvarů či v jednotce.

Musíme dále přihlížet k tomu, že Kázeňský řád vymezuje pojem kázeňského přestupku velmi obecně (čl. 48 KŘ) a neklasifikuje jednotlivé skutkové podstaty kázeňských přestupků tak, jako je tomu např. u trestních činů v trestním zákoně. Uznání za kázeňský přestupek záleží na úvaze velitele a nemusí vycházet z jednotlivých hledisek. Jednání, jež jeden velitel kvalifikuje jako kázeňský přestupek, jiný velitel charakter kázeňského přestupku nepřiznává.

Velmi relativní je i posuzování kázeňských přestupků co do stupně přísnosti. Pravidla pro ukládání kázeňských trestů sama nemohou již vzhledem ke své obecnosti zabezpečit jednotu kázeňské praxe. Mimoto Kázeňský řád (čl. 24, 49) umožňuje uložit podle povahy přestupku buď kázeňský trest nebo použít jiných mírnějších výchovných prostředků. Totéž platí o udělování odměn. Kázeňský řád nekvalifikuje určité činy, při nichž se odměny

udělit musí. Odměna se udělit může a posouzení úměrnosti odměny, záslužnosti činu nebo toho, jak voják plní své vojenské povinnosti (čl. 18 KŘ) je tedy vázáno na úvahu nadřízeného.

Závěry o vývoji vojenské kázně podle počtu soudních a kázeňských trestů či odměn jsou proto relativní; pokud jen z nich usuzujeme o požadavku zpřísnit kázeňskou praxi, mohou mít i negativní vliv na praxi. Vzhledem k těmto skutečnostem je rovněž relativní závěr o tom, zda kázeňské tresty „rostou“ či „klesají“, byť i početně nám to statistika ukazuje, pokud se tento signál neopírá o právně sociologický výzkum stavu kázně, jenž zachycoval a statisticky zpracoval nejen stav a vývoj ukládání trestů nebo udělování odměn, ale všechny interakce, které se vztahují ke kázní. Může se stát, že skutečný stav kázně u útvaru s minimálním počtem kázeňských trestů a maximálním počtem odměn bude nižší úroveň nežli u útvaru, kde počet kázeňských trestů bude větší. **Je proto nesprávné srovnávat stav kázně u jednotlivých útvarů, svazků či svazů jen podle počtu kázeňských trestů a odměn.** Nehledě k tomu, že při tomto srovnávání by bylo třeba přihlížet i ke složení útvarů podle vzdělání, věku vojáků, k úkolům, které plní, místu, kde útvary žijí atd.

Jak je to s definicí vojenské kázně v Kázeňském řádu

K pojetí kázně jako ryze právní kategorie svádí definice vojenské kázně v čl. 1 KŘ: „Vojenská kázeň je přísná a přesná dodržování zákonů, vojenských předpisů a řádů“ (v podstatě jediná, jež se vyskytuje ve vojenské literatuře).

Tato definice vyjadřuje však jen právní aspekty vojenské kázně — **vymezuje vojenskou kázeň jako právní kategorii, jako proces dodržování povinností, uložených právními předpisy.**

Další ustanovení Kázeňského řádu nebo Řádu vnitřní služby, pokud by mohla být vodítkem k vymezení a doplnění pojmu vojenské kázně, však staví dokonce proti sobě nebo vedle sebe „dodržování právních předpisů“ a „kázeň“, či „ukázněné jednání“. Tak např. čl. 48 KŘ: „Kázeňský přestupek je takové zaviněné jednání, které se přičií vojenským řádům, rozkazům, nařízením a porušuje vojenskou kázeň; čl. 25 KŘ: „porušil-li voják vojenskou kázeň“ nebo „vojenský pořádek...“; čl. 1

ŘVS: „voják je povinen důsledně zachovávat zákony, být ukázněný, čestný...“.

Mimoto definice v čl. 1 KŘ není úplná ani z hlediska právních aspektů. Kázeň jako právní kategorie není jen dodržování právních norem: zákonů, předpisů a řádů, nýbrž i povinností konkretizovaných v průběhu vojenské služby rozkazy. **Chybí v ní charakteristický rys dodržování socialistických právních povinností, tj. „uvědomělé“ dodržování.**

Domnívám se proto, že v základních řádech by měl být analogicky po vzoru Zákoníku práce vymezen pojem **vojenské kázně komplexnější** (s přihlédnutím k zásadám čl. 3 KŘ) a **nikoliv jen juristický.** Přitom by se mělo vycházet z toho, že kázeň jako společenský jev (vztah) nachází sice v nemalé míře svůj odraz v právních předpisech, avšak přesahuje rámec vyjádřený v právních normách.

Do obsahu vojenské kázně spadají nejen právní povinnosti vynutitelné státní

sankcí, nýbrž i celá řada povinností, jejichž splnění je spojeno s morálně politickým působením, byť i jsou vyjádřeny v právním předpise. Povinnosti vynutitelné státní sankcí nevystihují tedy obsah a charakter vojenské kázně a její problematika se neuzavírá pouze v právních aspektech.

Obsah kázně je obohacen prvky socialistické mravnosti a v rámci vojenské ká-

zně je každý voják povinen nejen zachovávat zákony a jiné právní akty, nýbrž i přesně plnit povinnosti určené požadavky vojenské kázně, vyplývající ze socialistické morálky, určené povinnostmi ke společnosti a požadavky jejího dalšího rozvoje. Jsou to právě morálně politické rysy, které vyjadřují nový charakter a obsah socialistické vojenské kázně, podmíněný socialistickými společenskými vztahy.

Vztah kázně, právních norem a úrovně jejich tvorby

Na rozdíl od pojetí kázně jako ryze právní kategorie existují tendence, které nepřihlížejí k právním aspektům vojenské kázně. Svědčí rovněž o nejasnostech ve vztazích mezi kázní a právními předpisy.

Celá řada společenských vztahů (a právě těch nejvýznamnějších) je právně regulována. Právní předpisy vymezují hranice ukázněného jednání, vztahy, funkční povinnosti, stanovi, co voják smí, co má dělat, jak si má počínat atd. **Porušení společenských vztahů upravených právními předpisy je porušením kázně. Mezi vojenskou kázní jako společenským jevem a právními normami je tedy úzká souvislost.**

Tato skutečnost zavazuje věnovat zvýšenou pozornost tvorbě právních norem všech stupňů (zákonů, vojenských předpisů a řádů, směrnic atd.), správně pochopit funkci práva v socialistické společnosti, jejíž nedílnou součástí je ČSLA. Tím více, že vzhledem k posláním a úkolům armády je život vojsk ve větší míře upraven právními normami různých stupňů a řízení se uskutečňuje mocenskopolitickou formou šířeji nežli v občanském životě. Rozkaz, jenž je jednou z hlavních forem řízení, je aktem aplikace právních norem, závazný jako právní norma a v určitých případech přímo právní normou. Nejasnosti o funkci práva ústí v závěry o jeho „všemohoucnosti“. Pomocí práva se nezřídká chce řešit i rozpor mezi úkoly a požadavky k jejich uskutečnění. Právo však není všelék. Dosažení zamýšleného cíle předpokládá vytvořit především nezbytné materiální a ideologické podmínky, organizovat vojáky k jejich realizaci, k níž je i právo jedním z významných činitelů.

Zvládnutí vojenských návyků a znalostí je v neposlední řadě výsledkem vojensko-pedagogické výchovy a nikoli pouze právních direktiv. Přesto však není ojedinělý případ, že se vojákové po nástupu vojenské služby ukládají rozkazem i ty úkoly,

jimž se doposud nenaučil v domnění, že síla rozkazu, jenž má závaznost zákona, překlene i tuto skutečnost. Dochází však k neplnění rozkazu, ke kázeňským přestupkům.

Rozkazy a úkoly, vyjádřené v různých právních normách, zůstávají nezřídká nesplněny proto, že jsou prakticky nereálné. Kázeňské přestupky rostou. Nerozlišuje se kázeňský přestupek jakožto zaviněné jednání nebo opomenutí, které se přičítá vojenským řádům, předpisům a rozkazům a porušuje vojenskou kázeň (ve smyslu čl. 48 KR) a na druhé straně jednání, u nichž chybí zavinění (tj. způsobených např. jen neobratností apod.).

Soubor povinností tvořících obsah vojenské služby i rozkazu nelze vytvořit jako libovolnou právní konstrukci na základě subjektivních přání a domněnek. Při shodě mezi společenskou potřebou a jejím právním vyjádřením se zvětšuje rozsah narušování právních předpisů tou měrou, jak roste síla této potřeby. **Správné vyjádření povinností tvořících obsah kázně v právních předpisech (rozkazech) je předpokladem účinnosti práva v oblasti upevňování kázně.** Jinak určité tendence k porušování kázně mohou mít svůj původ i v normě samé (porušování právních vztahů v zájmu splnění jiné právní povinnosti).

Největší zárukou zachovávání kázně je soulad právní úpravy s celospolečenskými zájmy a potřebami, s objektivními podmínkami, potřebami jednotlivců a skupin, což umožňuje právní úpravu „nejlevnější“, „nejméně nákladnou“ z hlediska práce, času, prostředků, které je nutno vynakládat k zajištění realizace předpisů, rozkazů, na kontrolu, na donucování a přesvědčování atd.

Při tvorbě právních předpisů třeba na základě vědeckých metod, sociologických průzkumů atd. zkoumat, zda chování je

k dosažení vytyčeného cíle tak významné, že by je bylo třeba vyjádřit v právním předpisu a v jaké šíři. Přitom možnost zužování sféry právních norem nutno pro-
sazovat uvážně, se zřetelem ke stupni rozvoje armády, úrovni uvědomění, významu upravovaných vztahů, důležitosti

sledovaného cíle apod. Dobré, přehledné, jasné právní předpisy zpracované na základě hlubokého rozboru života vojsk, předpokládaného vývoje ozbrojených sil, vyjadřující správné společenské vztahy, vytvářejí předpoklady pevně uvědomělé kázně.

Stabilita právních norem a kázeň

Významným stimulem kázně je stabilita právních norem.

Charakteristickým rysem socialistických právních norem však je, že neplatí jednou provždy. Život nelze přizpůsobovat předpisům a směrnicím, nýbrž naopak. Je možno vzhledem k této skutečnosti zabezpečit požadavek stability a jak ho dosáhnout? Jednou z rozhodujících cest je právě vědecký přístup k přípravě a tvorbě právních předpisů na základě studia vývoje armády. S rozvojem armády bude pochopitelně docházet ke změnám právních předpisů tak, aby odpovídaly soudobým podmínkám. Má-li být právní předpis užitečný, musí vyjadřovat dosažený stupeň rozvoje armády a napomáhat dalšímu rozvoji. To však neznamená překotné, živelné

změny právních norem vyplývajících právě z povrchního přístupu k jejich tvorbě. **Odpovídá-li předpis objektivní potřebě armády, jsou vytvořeny i předpoklady k tomu, že jej nebude třeba vzápětí měnit.** Ke změně dojde teprve tehdy, změní-li se sama potřeba.

Jednání vojáků v souladu s právní normou předpokládá znalost právního předpisu. To je však jen jedna stránka. Obtížnější je jednat podle něho v praxi, což vyžaduje určité návyky, praktické zkušenosti apod. Realizace právních předpisů vyžaduje delší dobu jejich platnosti. Časté změny právních předpisů to pochopitelně ztěžují. Právní předpis místo toho, aby se stal stimulem upevňování kázně, je jedním ze zdrojů nekázně.

Doceňovat funkci vojenského práva v řídicí činnosti

Zvědečtění normotvorné činnosti je potřebné především na centrální řídicí složce — ministerstvu národní obrany. Předpokládá

- vytvořit hlubší organizační a kádrové předpoklady k obsahové i legislativně technické koordinaci právních norem nižších stupňů, jejichž normotvůrci jsou jednotlivé druhy vojsk, či služeb,

- zabránit rozšiřování povinností stanovených zákony, vojenskými řády a předpisy v nižších právních normách,

- prohlubovat soulad právních předpisů, vyloučit z nich rozpory,

- zajišťovat, aby se vydávaly jen právní předpisy potřebné, srozumitelné, terminologicky jednotné.

Zkvalitnění normotvorné činnosti nemůže být výsledkem samotných úvah právnických. Normotvorný proces je nutné vidět v úzké souvislosti s rozhodováním o změnách vojenskoodborných, organizačních, operačních, ekonomických, které jsou především výsledkem rozborů a úvah organizátorů, operátorů, sociologů atd. Mít na zřeteli a doceňovat právní aspekty již při řešení koncepčních otázek, při sestavování skupin odborníků, kteří je rozpra-

covávají. Zatím však tomu tak není a v „týmech“, které se k tomuto účelu vytvářejí, se právním aspektům řešených otázek nevěnuje potřebná pozornost. Je to zřejmě i z toho, že voják s právníkou odborností v nich není. Mám na mysli např. SMA 401, Sociologické pracoviště VPA, oddělení řádů a předpisů na MNO apod.

Právním aspektům se nevěnuje náležitá pozornost ani v praxi při experimentech v tzv. akci „ZKOUŠKA“ v souvislosti s rozpracováním obecných zásad do organizačně právních vztahů a funkčních povinností, vymezením právní odpovědnosti a zkoumáním jejich vlivu na kázeň.

Hluběji by bylo třeba rozpracovat organizačně právní vztahy obecně vyjádřené v základních řádech, právní aspekty nedílné velitelské pravomoci (z hlediska rozsahu právní odpovědnosti), odpovědnosti za protiprávní rozkaz apod.

To vše dokazuje nutnost soustavněji zkoumat a vědecky rozpracovávat úsek vojenského práva, jež zasahuje do všech oblastí života vojsk a věnovat náležitou pozornost i právním aspektům řešených koncepčních i praktických otázek.